

AZ ANDEZIT SZIKLAFALAK FELÜLETI TULAJDONSÁGAINAK VÁLTOZÁSA MAGNÉZIA HATÁSÁRA

Petz Zsuzsanna

BME, Építőmérnöki kar, e-mail: zsazsi4@yahoo.com

Török Ákos

BME, Építőanyagok és Mérnökgeológiai Tanszék e-mail: torokakos@mail.bme.hu

Összefoglalás: A sziklamászások gyakran használnak magnéziát, amely fehér felületi elszíneződést ad a kőzetnek. Az esztétikai hatás mellett az andezit falak a magnézia hatására még csúszóssá is válnak. Ennek a jelenségnek az okát kívántuk laboratóriumi vizsgálatokkal kideríteni, úgy, hogy andezit próbatesteket magnéziával kezeltünk és a változásokat optikai mikroszkópos, SRT-ingás, AFM mikroszkópos, pásztázó elektronmikroszkópos, röntgendiffrakciós és ICP-MS elemzésekkel detektáltuk. A vizsgálatok alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a csúszósságnak fizikai, kémiai és mikrobiológiai okai lehetnek. A csúszósság egyik oka az, hogy az andezit pórusait igazoltak. Az ICP-MS elemzések és a pásztázó elektronmikroszkóppal készített elektronsugaras mikroanalízis alapján a kalcium, és kismértékben a kálium is feldúsult a magnézia masszával kezelt majd lemosott felületen. A pásztázó elektronmikroszkópos vizsgálatok azt mutatják, hogy az andezit felületén gombafonalak és egyéb mikroorganizmusok vannak. Feltételezéseink szerint ezek a gombafonalak a magnézia hatására elszaporodnak, ezzel hozzájárulva a felület síkossá válásához.

Kulcsszavak: andezit, magnézia, felületi tulajdonságok, csúszásvizsgálat

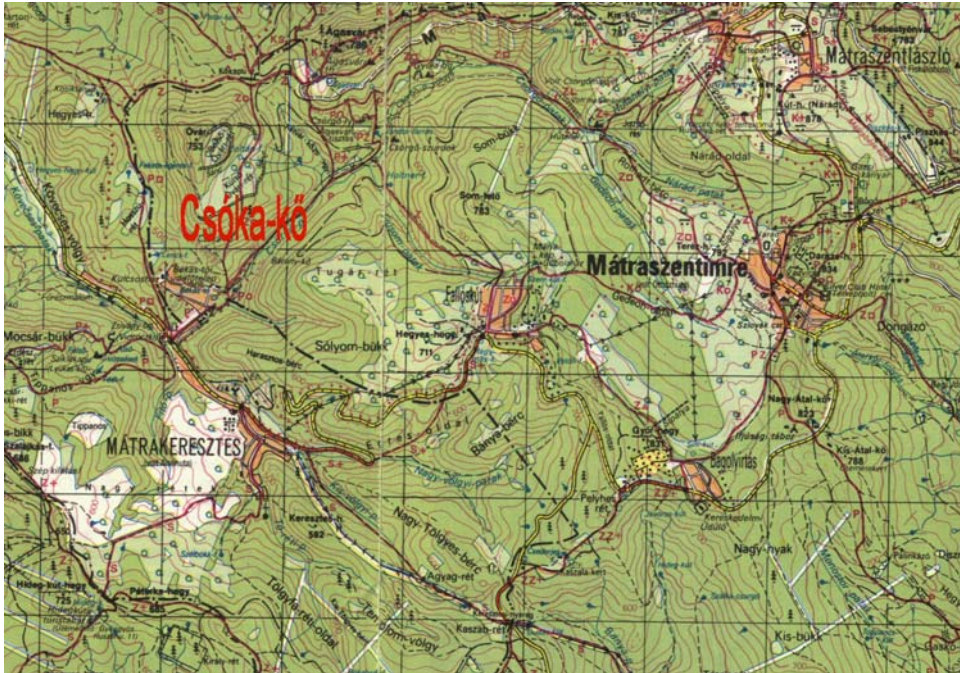
1. Bevezetés

A sziklamászók gyakran használnak magnéziát a sziklafalakon. Tapasztalatok azt mutatják, hogy sok esetben, különösen andezit falakon, magnézia használatával való mászástól a kőzet csúszóssá válik, amely ettől további mászásra alkalmatlan lesz. Erre a jelenségre kerestünk magyarázatot andezit sziklafalak helyszíni és magnéziával kezelt andezit próbatestek laboratóriumi vizsgálatával. A magnéziát (magnézium-karbonát készítmény kereskedelmi forgalomban lévő neve) a sziklamászók a kezük izzadás okozta csúszásának a megakadályozására, használják. A kőzet felületén létrejövő változások nyomkövetésére a lehető legszélesebb körű vizsgálatokat végeztük. Mátrából származó andezit mintákat, gyógyszerári, valamint sportolók részére készített magnéziát használtunk. Vizsgálataink során a természetes kőfelület tulajdonságait a magnéziával kezelt kőfelülettel hasonlítottuk össze. Nehezítette a méréseket, hogy nem állt rendelkezésünkre a témával foglalkozó szakirodalom.

3. A vizsgált terület és a sziklafalak jellemzése

A vizsgálatokat a Mátrában elhelyezkedő Csóka-kő andezit falán és az onnan származó mintákon végeztük (1. ábra). A Csókakő kedvelt mászó hely, amelyről részletes mászókalauz is készült (Babcsán és társai, 2005). A Magyarország két legmagasabb

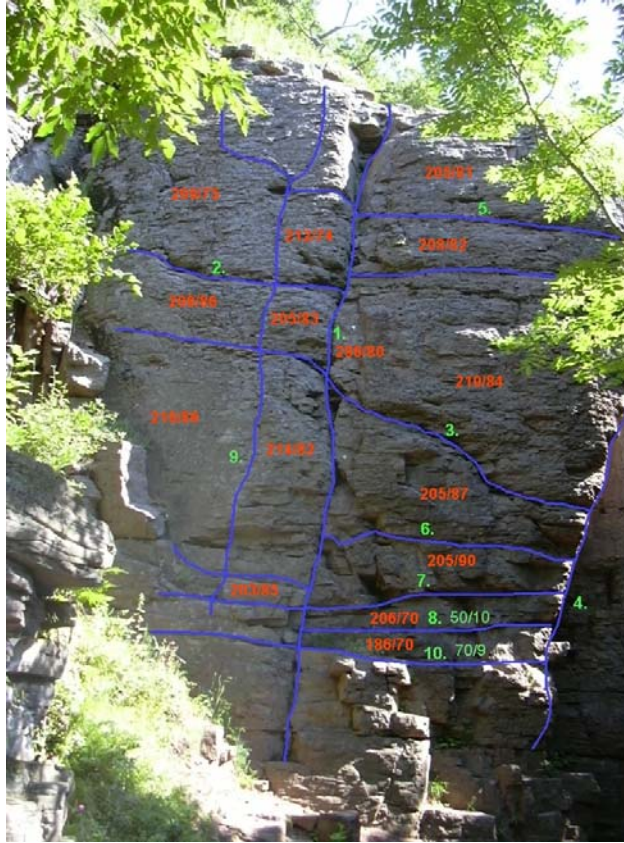
csúcsát hordozó Mátra a belső-kárpáti miocén vulkáni koszorú tagja. Ami bizonyos: nagyformáit, amelyeket az utólagos szerkezeti mozgások és az erózió jelentősen átalakított, elsősorban a bádeni andezitvulkánosság hozta létre (Horváth 1997). A középső-miocén folyamán, azon belül a bádeni korszakban 13-19 millió évvel ezelőtt, rétegvulkáni működés során alakult tovább. Riolittufa-szórással kezdődő kitöréssorozatot követően piroxénandezitláva-, riolitláva-ömlés következett be, majd a folyamatot újabb riolittufa-szórás zárta. Így a Mátra fő tömegét a középső miocén piroxénandezit, andezittufa és agglomerátum váltakozásából álló több száz méter vastag kőzet képezi (Mátra, 2002).

1. ábra. Mátra térkép részlete a Csóka-kő feltűntetésével.

A Nyugati-Mátrát félkörívű gerinc, míg a Keleti-Mátrát egyenes gerinc alkotja. A Nyugat-Mátra mai forma-kincsét vetőkhöz igazodó, feldarabolt, túlnyomórészt lávakőzetek alkotta vulkáni takarómaradványok alkotják. A „fedőandezitek” részben kráterekből, részben más egyedi kitörésközpontokból származhattak, amelyek főleg lávadómok lehettek (Horváth, 1997).

A terepi mérések részét képezte dokumentációja és a sziklafal mászómezőjének a feltérképezése. A Csóka-kövön geológuskompasszal a falsíkok és törésvonalak irányát valamint az andezitpadok elválási síkját mértük meg (2. ábra). A mászófal síkja párhuzamos a fő repedési irányokkal, a kis dőlésszögű síkok pedig nagy valószínűséggel az andezit lávarétegek felszínét és lehülési repedéseket jelentik.

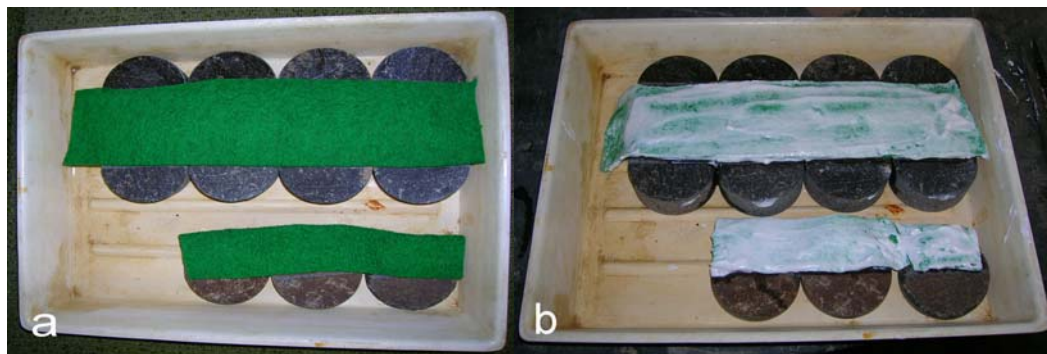
2. ábra. Mért falsíkok és törésvonalak iránya (piros) és az andezit padok elválási síkja (zöld)

3. Vizsgálati módszerek

3.1 Próbatestek készítése, magnéziás kezelés

A természetes sziklafalon végbemenő változásokat laboratóriumi körülmények között modelleztük és vizsgáltuk. A labor vizsgálatokhoz különböző méretű és alakú próbatestekre volt szükség. Alakjukat tekintve háromfajta próbatestet készítettünk: lemez-, korong- és téglatest alakú formákat vágtunk ki az andezit tömbökből. A próbatestek felszínét a vizsgálati módszerekhez igazodó felszínűre alakítottuk, így természetes, csiszolt és polírozott felszínű próbatestek készültek. A Mátrából behozott nagyobb andezit tömböket koronafűrővel és gyémántvágóval aprítottuk. Az így kialakult próbatestek egy részét vas-karbiddal csiszoltuk és ón-oxiddal políroztuk, másik részét természetes felszínűnek hagytuk.

A próbatestek egyik felét magnézia masszával kezeltük 3 héten keresztül napi rendszerességgel, míg a másik fele természetes felszínű maradt (3. ábra). Az így kialakított próbatesteken vizsgáltuk a természetes és magnéziával kezelt kőzetfelszín közötti különbséget. A magnéziamasszát, amit a 3 hetes kezelés után eltávolítottunk a próbatestről, az összetételét összehasonlítottuk a kereskedelmi forgalomban lévő magnézia összetételével. A mért különbségekből következtetni lehet az andezit felszínén a magnézia hatására végbemenő folyamatokra.

3. ábra. A kísérleti elrendezés, méretre szabott posztó (a) és magnézia masszával átítatott posztó (b) alatta az andezit próbatestekkel.

3.2. A magnézia hatásának vizsgálata

A természetes andezit szöveti felépítését optikai mikroszkóppal, a természetes és magnéziával kezelt felület csúszóssága közötti különbséget SRT-ingával (Slip Resistance Testing Taglinator) vizsgáltuk meg. Az SRT-ingás mérés (útfelületek csúszósságának mérésre kifejlesztett vizsgálat) alapján a nagyobb SRT-érték nagyobb csúszási ellenállást jelent (MSZ 18287/5-78, lásd még részletesen SRT, 2005). Két különböző felszínű andeziten - természetes- és csiszolt felület – a 3 hetes magnéziamasszás kezelése előtt és után végeztünk méréseket.

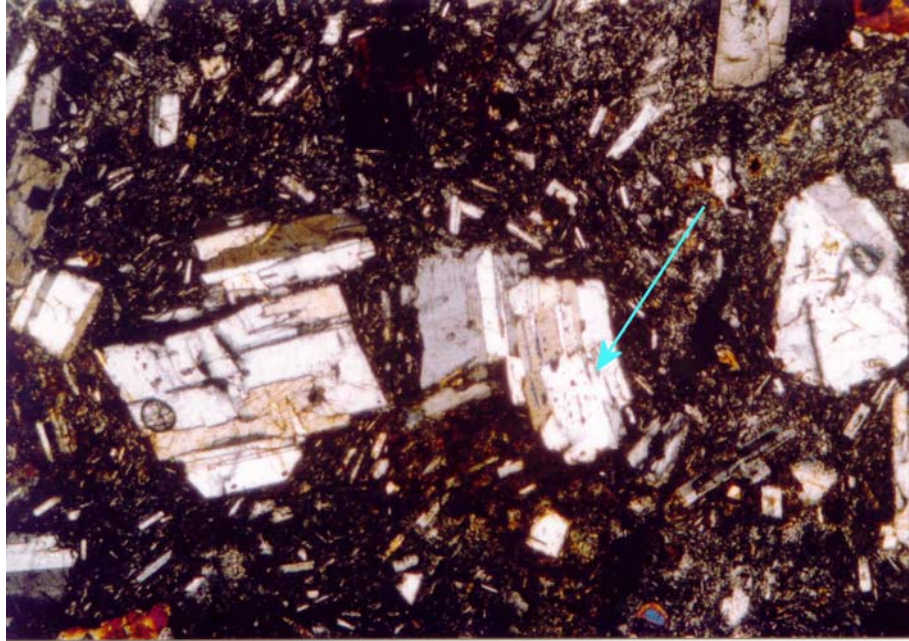
A pásztázó elektronmikroszkóppal (SEM) két elemzés készült: elektronsugaras mikroanalízissel meghatároztuk a vizsgált anyag elemi összetételét és felvételeket készítettünk az andezit felszínéről. A vizsgálati elvet és a berendezés működési elvét Pozsgai (1995) ismertette részletesen és az interneten a SEM (2005) hivatkozás alatt találjuk meg.

Az andezit „mikrodomborzatának” magnézia hatására végbemenő változását AFM mikroszkóppal, az andezitfelület elemi összetétel változását – kezelés hatására - pásztázó elektronmikroszkóppal követtük nyomon. A friss magnéziapor és a magnéziamasszás kezelés után az andezit felületéről eltávolított magnézia közötti különbséget ICP-MS elemzéssel állapítottuk meg. A gyógyszertárban vásárolt magnézia összetételét röntgendiffrakciós vizsgálattal hasonlítottuk össze a hegymászóboltban vásárolt magnéziával.

4. Vizsgálati eredményeik

4.1. Vékonycsiszolat

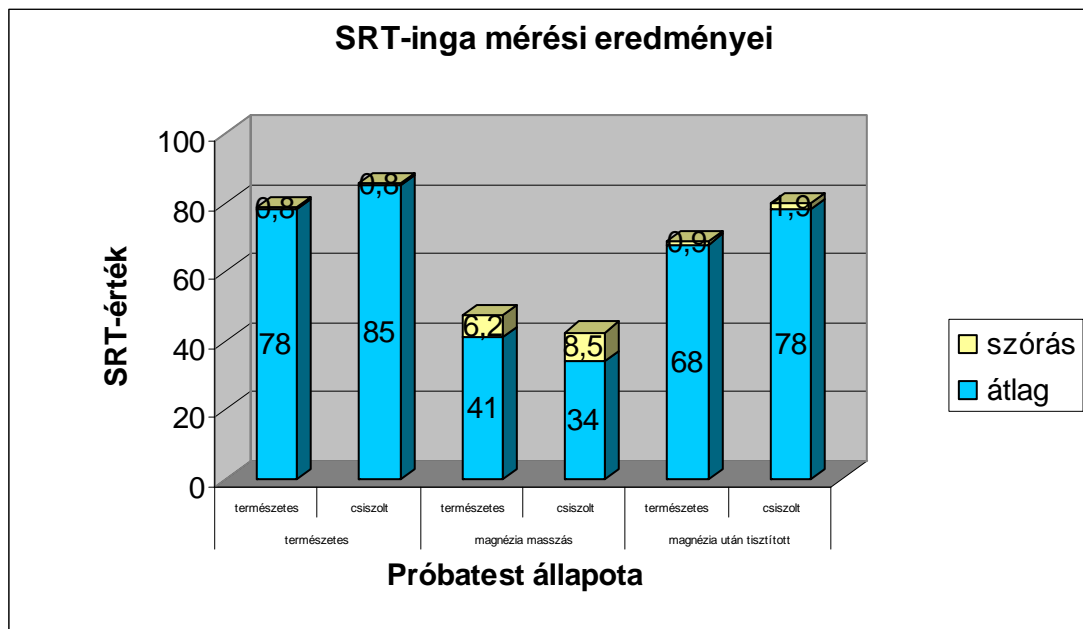
A szöveti jellegek meghatározására vékonycsiszolatokat készítettünk, amelyekről optikai mikroszkópos elemzés készült. Az üde andezitcsiszolaton ikres plagioklászok figyelhetőek meg. A nagyméretű ikres plagioklászok mellett az alapanyagban apró plagioklászok láthatók. A színes elegyrészeket az amfibólok képviselik (4. ábra).

4. ábra. Üde andezit szövete képe plagioklász iker kristályokkal (kék nyíl)
(a kép 2,2 mm x 3,2 mm-es részt ábrázol)

4.2 SRT-ingás vizsgálat

A mérési sorozat eredményeinek számtani közepét és a szórását grafikonon ábrázolva a különbség szembevető (5. ábra). A magnéziamasszával kezelt felületen végzett mérések során kisebb SRT értékeket kapunk, mint a természetes felületen, azaz kisebb a csúszási ellenállást mértünk, így a felület csúszósabbá vált a magnéziás kezelések hatására.

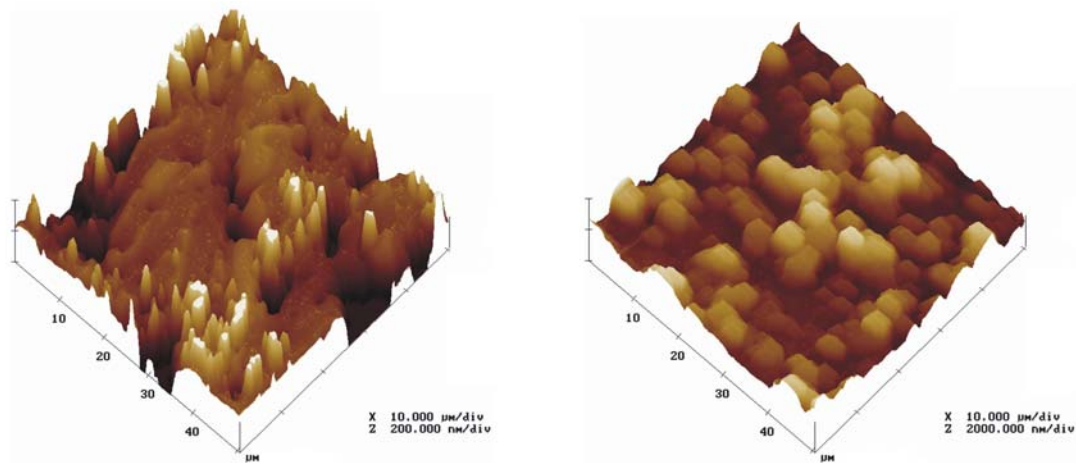

5.

5. ábra. SRT ingás mérési eredmények természetben előforduló csiszolatlan és csiszolt felületekről – természetes állapotában, magnéziamasszával kezelt és a magnéziás kezelést követően letisztítva

4.3 Az AFM mikroszkópos vizsgálat

Az atomi erőmikroszkóppal (AFM – atomic force microscopy) a polírozott felületű andeziten – mivel az AFM mikroszkóp maximum 5 µm-es domborzatot képes tapogatni - a természetes és a magnéziamasszával kezelt területek összehasonlítására törekedtünk. Az AFM mikroszkóp egy mechanikus letapogatóval pásztázza a mintát és az így letapogatott domborzatot rekonstruálja nagyított kép formájában. A 6. ábrán az andezitpróbatest természetes és magnéziamasszával kezelt felszíne látható, a képek 50 µm-es felületet ábrázolnak. A két AFM mikroszkópos felvételt összehasonlítva jól látszik, hogy a magnézia hatására a pórusok feltöltődtek, simább lett a felület. Kisebbségek lettek a domborulatok, a csúcsok eltompultak. A természetes felszínű andeziten pórusok még láthatóak, míg a magnézia masszával kezelt felületen a massa eltávolítása után is megfigyelhető, hogy a felületen megragadt a magnézia.

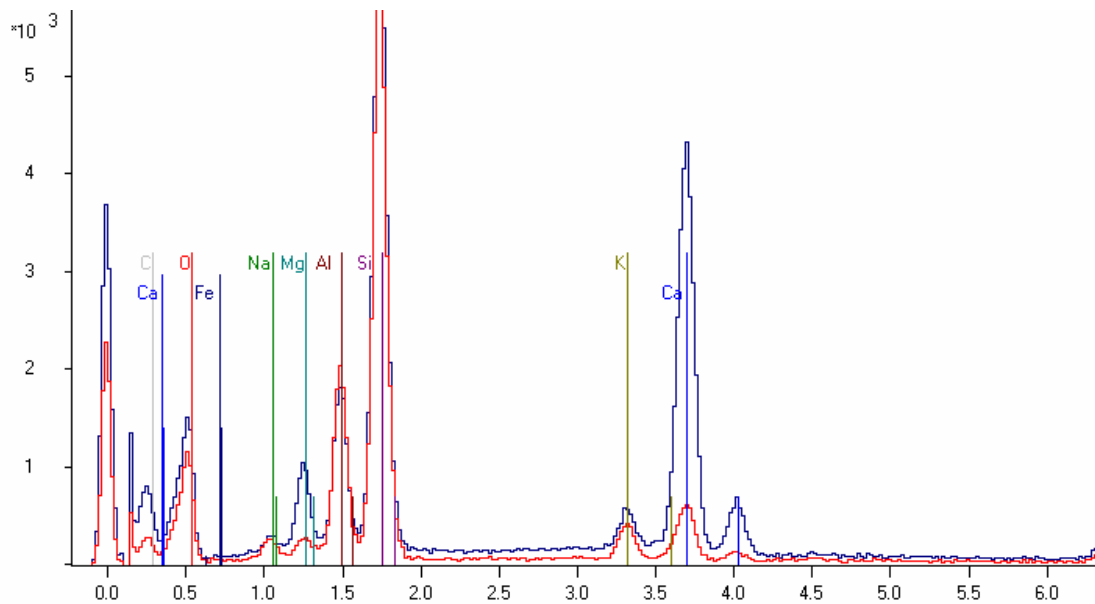
6. ábra. Természetes (bal) és magnéziás (jobb) andezit AFM mikroszkópos képe (50 µm).

4.4 A pásztázó elektronmikroszkópos vizsgálat

Pásztázó elektronmikroszkóp elektronsugaras mikroanalízisével az andezit felületének elemi összetételének változását követtük nyomon a természetes és a magnéziamasszával bekent andezit-próbatesteken. Az andezitpróbatest elemi összetételét az 1. táblázat és 7. ábrák spektruma mutatja. A spektrumról leolvasható (7.ábra), hogy a magnéziamasszás kezelés után nőtt a próbatest magnézium-, szén- és kalciumtartalma. Az ilyen mértékű kalciumtartalom- növekedésnek az egyik lehetséges oka, hogy a gyógyszerárban árult magnézium-karbonát nem tiszta, hanem magnézium-karbonát és kalcium-karbonát keveréke. Másik lehetséges ok, hogy az andezit felületére fizikai, kémiai illetve mikrobiológiai folyamatok következtében kalcium kerül. A vizsgált andezitfelületen a szilícium- és alumíniumtartalom jelentősen csökkent, ami azzal is magyarázható, hogy a szilícium- és alumínium-oxidokból képződött csúszós nyákot eltávolítottuk a mérések előtt.

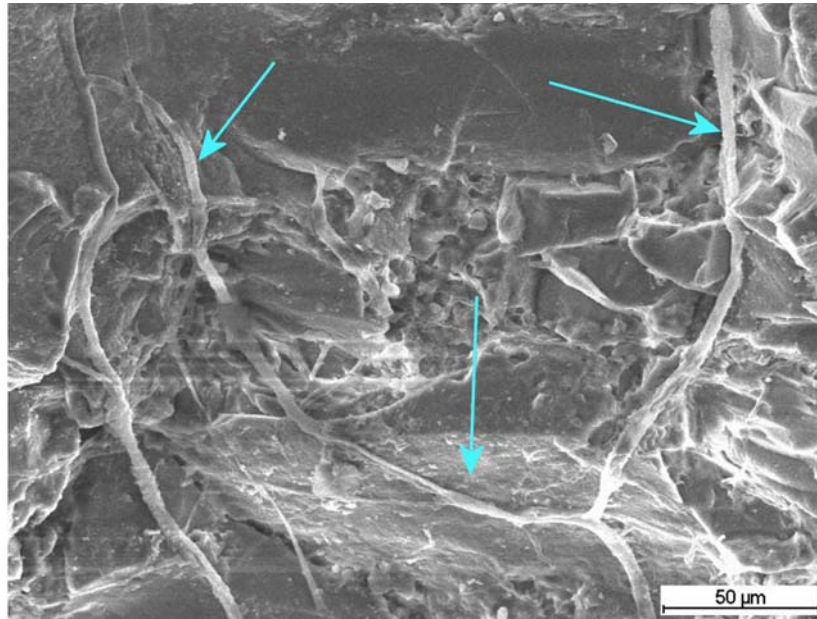
	C	O	Na	Mg	Al	Si	K	Ca	Fe
Eredeti 1.	11.37	23.96	2.05	1.92	13.77	36.40	2.67	4.15	3.70
Magnéziás 1.	24.43	25.47	0.93	3.61	06.03	19.20	1.79	15.59	2.95
Eredeti 2.	11.42	21.48	2.30	1.62	15.94	36.71	2.64	5.32	2.59
Magnéziás 2.	19.00	31.33	1.20	6.75	07.11	15.39	1.40	16.18	1.65

1. táblázat. A természetes (eredeti) és a magnézia masszával bekent andezit felület elemi összetétele két különböző próbatesttel

7. ábra. Az természetes felszínű (piros) és a magnézia masszával bekent (kék) felület elemi összetétele

Pásztázó elektronmikroszkópos felvételen, ami az andezit tört felszínéről készült (8. ábra) jól látható gombafonalak vannak. A felvétel 50 μm felbontású. Az andezit felszínének a környezete révén van szervesanyag-tartalma, továbbá pórusos szerkezete révén nagy felületén gombafonalak, mikroorganizmusok tapadnak meg. Feltételezéseink szerint a mállott andezit savas pH-ját a lúgos kémhatású magnézia eltolhatja a semleges, esetleg lúgos pH felé. Ezzel kedvező táptalajt biztosít a gombafonalaknak. A gombafonalak anyagcseréjéhez hozzájárulnak a sziklamászók kezéről a sziklafalra kerülő zsírok, enzimek, szénhidrátok és fehérjék is. A leírt feltételezés alapjául szolgál a magnéziamasszával bekent andezit felszínén pásztázó elektronmikroszkópos mikroanalízissel kapott szignifikáns kalciummennyiség növekedés (7. ábra). Így a gyakorlatban a magnéziás andezit sziklafalon tapasztalt nyákosodás mikrobiológiai folyamatokkal magyarázhatóvá válik. Ennek igazolása további vizsgálatokat igényel.

8. ábra. Gombafonalak (lásd nyíl) az andezit felszínén

4.5. ICP-MS vizsgálat

Az ICP-MS vizsgálatnak az volt célja, hogy megtudjuk, milyen változás ment végbe a magnéziummasszában, ami az andezit felületén volt három héten keresztül. A magnéziummasszában végbemenő változásokból következtetni lehet az andezit felületén lejárló változásokra is. Ehhez 22 különböző elem mennyiségi változását vizsgáltuk összehasonlítva a gyógyszerárban kapható 'tisztá' magnéziát az andezit felszínéről leszedett megváltozott összetételű magnéziával. (9. ábra). A legjelentősebbek eltérés a magnézium és kalcium mennyiségében látható. A magnéziumtartalom harmadára csökkent, míg a kalciumtartalom 20 %-al nőtt. Feltételezéseink szerint az andezit és a magnéziában lévő magnézium-karbonát között ionvándorlás indult meg. További vizsgálatokat igényel a 20 %-os magnéziumvesztés okának feltárása.

Az andezitről leszedett massa nedvességtartalma meghaladja a gyógyszerári magnézium-karbonát-por víztartalmát, ez torzíthat a vizsgálati eredményen. Így ha azt vesszük alapul, hogy a magnéziumtartalom nagyjából állandó, ehhez viszonyítva vizsgáljuk a többi elem mennyiségváltozását, akkor a kalciummennyiség-növekedés jóval nagyobb, megközelítőleg 1 %-os növekedést jelent. Így ez a vizsgálat ugyanazt az eredményt hozta, mint a pásztázó elektronmikroszkópos mikroanalízis, azaz a kezelt andezitfelületen kalciumdúsulás tapasztalható.

4.6 Röntgendiffrakciós vizsgálat

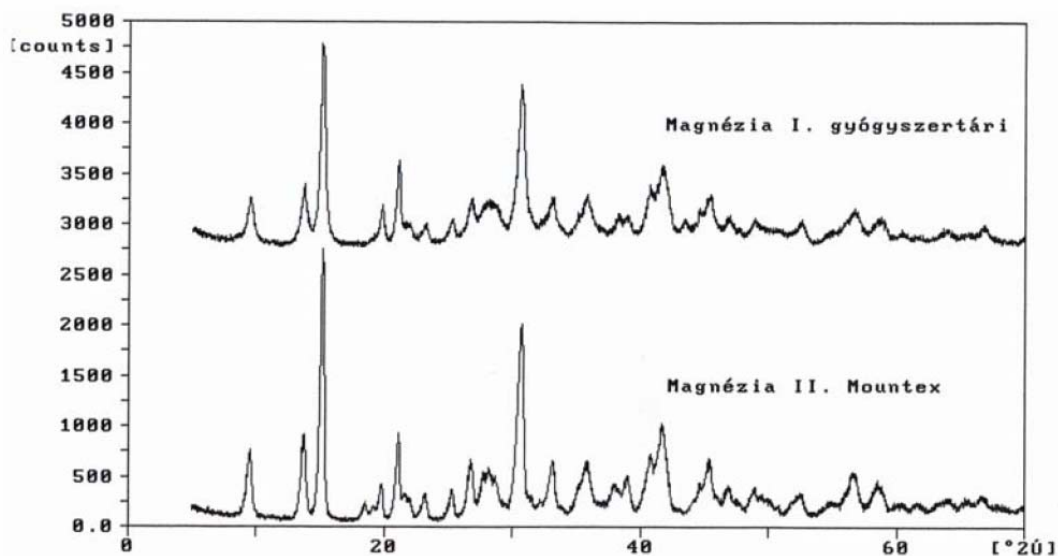
Röntgendiffrakciós vizsgálatnál a gyógyszerárban és a hegyászó boltban vásárolt magnézia közötti különbséget kerestük. A két magnézia közötti gyakorlati különbség: a gyógyszerári sokkal finomabb porrá van őrölve, ezt a különbséget a vizsgálat is igazolta. A két magnézia diffraktogramja közötti különbség jól látható, az üzletben vásárolt magnézia diffraktogramján intenzívebb csúcsok láthatók, ami több kötőanyagot

jelent, azaz teljesebb a kristályszerkezete (10. ábra). De a csúcsok elhelyezkedése közel azonos, így a két anyag alkotórészei egymással megegyeznek.

Minta jele		Mg tiszta	Mg szennyezett
Mintaelőkészítés kezdete:		2005.10.28.	
Ag	mg/kg	0,06	0,14
Ba	mg/kg	0,63	9,85
Ca	mg/kg	2780	3380
Cd	mg/kg	<0,01	0,13
Co	mg/kg	0,40	0,20
Cr	mg/kg	1,26	0,66
Cu	mg/kg	1,66	5,59
Fe	mg/kg	118	106
K	mg/kg	8,99	26,5
Mg	mg/kg	331000	101000
Mn	mg/kg	12,2	14,8
Mo	mg/kg	0,03	0,01
Na	mg/kg	118	111
Ni	mg/kg	146	43,9
Pb	mg/kg	1,07	1,30
Se	mg/kg	<0,01	<0,01
Sn	mg/kg	0,05	1,48
Zn	mg/kg	13,9	11,6

9. ábra. A gyógyszerárban kapható magnézia és az andezit felületéről leszedett magnézia elemi összetétele

10. ábra: Magnézia diffraktogramja

5. Következtetések

Az eddigi vizsgálatok alapján a csúszósság fizikai, kémiai és mikrobiológiai eredetű. A csúszósság egyik legfontosabb okozója az, hogy az andezit pórusaiba berakódik a magnézium, amit az SRT-ingás mérések is igazoltak. Az andezit felszínéről nehéz eltávolítani a magnéziát, ezt mutatják az AFM mikroszkópos felvételek is. A csúszósság mikrobiológia hátterében azok a mikroorganizmusok állnak, amelyek jelenlétét a pásztázó elektronmikroszkóppal igazoltuk is. A különböző elem-összetételi vizsgálatok (elektronsugaras mikroanalízis, ICP-MS vizsgálat) eredményeit összevetve szembevetve a kalcium, kismértékben a kálium mennyiségének változása is a magnézium masszával kezelt, majd lemosott felületen. Ez a változás lehet ionvándorlás következménye, de összefüggésbe hozható a mikroorganizmusok jelenlétével is.

Köszönetnyilvánítás

A vizsgálatokban nyújtott segítségért köszönettel tartozunk a BME Építőanyagok és Mérnökgeológiai Tanszék munkatársainak, és dr. Nagy Péter Miklósnak a KKKI munkatársának.

Hivatkozások

- Babcsán G., Kangyal A., Ravadits K. 1997. Magyarország sziklái – sziklamászó kalauz (3. javított, bővített kiadás), Mega Print, p. 121.
- Horváth G. 1997. A Mátra. In: Karátson Dániel (szerk.) Magyarország földje: Kitekintéssel a Kárpát-medence egészére, Magyar Könyvklub, Budapest, 362-364.
- ICP (2005): Az ICP-MS vizsgálat német honlapja: <http://www.icp-ms.de/wasist.html>
- Mátra (2002): A Mátra Turistakalauz és útikönyv, 2002. Cartographia Kft., Budapest
- MSZ 18287/5-78 Szabványgyűjtemény 4. kötet, Szabványkiadó, Budapest, 1981. (3. bővített átdolgozott kiadás) 430-438.
- SEM (2005) Pásztázó erőméréses mikroszkópia (Department of Biological Physics Group of Molecular BioPhysics honlap) <http://esr.elte.hu/~noemi/labor/afm/afm1.html#elv>
- Pozsgai I. 1995. A pásztázó elektronmikroszkópia és az elektronsugaras mikroanalízis alapjai. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 7-9., 102-103., 124-125.
- SRT (2005) Az SRT-inga angol nyelvű ismeretterjesztő honlapja: <http://www.custard.com/CIA/Services/SlipResistanceTesting.htm>